

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่พึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต ซึ่งแสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน แต่ปัจจุบันวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงจากสังคมพื้นบ้านเป็นสังคมเมืองมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง และขาดการสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าเริ่มสูญหายไป ประกอบกับการขยายพื้นที่ทำกิน และการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนการลักลอบหาของป่าเพื่อการค้า เป็นเหตุให้พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ในอดีตลดลงหรือใกล้สูญหายจากชุมชนและป่าธรรมชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ได้ดำเนินการวิจัยร่วมกับชุมชนบนพื้นที่สูงต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2550 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของพืชท้องถิ่นบนพื้นฐานของการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นฟื้นฟูพืชอาหาร สมุนไพร และพลังงานในท้องถิ่น ทั้งที่สูญหาย ใกล้สูญหาย หรือยังมีอยู่ให้กลับคืนสู่ธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ภายใต้หลักการของโครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ (Food Bank) ตลอดจนการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. การสำรวจและรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นต่อเนื่อง
2. การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ พืชพันธุ์ ใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นและการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
3. การศึกษาและพัฒนากลุ่มอาชีพต้นแบบที่สามารถสร้างรายได้จากพืชท้องถิ่นในชุมชน ที่ได้จากการสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้

ขอบเขตของการศึกษา

1. พื้นที่ดำเนินการ
ดำเนินการวิจัยร่วมกับชุมชน ในพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง จำนวน 17 พื้นที่
2. ขอบเขตโครงการวิจัย
  - 1) การสำรวจและรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น
  - 2) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ พืชพันธุ์ พืชท้องถิ่นในชุมชน เช่น การสนับสนุนชุมชนเพาะขยายพันธุ์ และปลูกฟื้นฟูพืช พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่เหมาะสมร่วมกับโรงเรียนหรือชุมชน และนำร่องทดสอบหลักสูตร การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เป็นต้น

- 3) ศึกษาการขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นหายาก/มีศักยภาพ ในระดับแปลงปลูกและห้องปฏิบัติการเพื่อเพิ่มปริมาณสำหรับปลูกฟื้นฟูธรรมชาติ และใช้ประโยชน์ในชุมชน
- 4) การวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการ สารสำคัญ และความเป็นพิษในพืชที่มีศักยภาพ
- 5) สังเคราะห์และคัดเลือกพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพและหาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ
- 6) สนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนจากพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพ
- 7) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้มแข็งและพัฒนาศักยภาพของกลุ่มสมาชิก และการสรุปและประเมินผลโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มสมาชิก

